

ERSTATNING ETTER VOLD OG OVERGREP M.M.

1. Innledning
 - 1.1. Skade/erstatning
 - 1.2. Erstatningskrav fra fornærmede
 - 1.3. Bistandsadvokater
2. Generelt – erstatningsmessige prinsipper
 - 2.1. Bevisbyrde
 - 2.2. Tapsbegrensningsplikt/innretningsplikt
 - 2.3. Betingelselæren/hovedårsakslæren
 - 2.4. Full erstatning
3. Generelt – erstatningsmessige vilkår
 - 3.1. Skade/tap/krenkelse
 - 3.2. Ansvarsgrunnlag
 - 3.3. Årsakssammenheng
 - 3.4. Adekvans/påregnelig
 - 3.5. Foreldelse
4. Sivile krav i straffesaker (borgerlige rettskrav)
 - 4.1. Borgerlig rettskrav
 - 4.2. Bistandsadvokat/påtalemyndighet
 - 4.3. Vilkår, erstatningskrav mv
5. Voldsoffererstatning
 - 5.1. Voldsoffererstatning
 - 5.2. Hjemmel
 - 5.3. Vilkår
 - 5.4. Erstatning
 - 5.5. Søknad
6. Sivil erstatningssak
 - 6.1. Erstatningskrav mot gjerningsperson(ene) i sivil sak
 - 6.2. Vilkår
7. Stortingets rettferdsvederlagsordning (tidligere statens billighetserstatning)
 - 7.1. Rettferdsvederlag
 - 7.2. Vilkår
 - 7.3. Søknad mv
8. Erstatningspostene – hva kan kreves?
 - 8.1. Oppreisning(erstatning)
 - 8.2. Påførte og fremtidige utgifter
 - 8.3. Påført og fremtidig inntektstap
 - 8.4. Menerstatning
 - 8.5. Forsørgertaps(erstatning)
 - 8.6. Dokumentasjon/bevis
 - 8.7. Spesialist/spesialisterklæring

9. NAV/Trygd

- 9.1. Sykepenger
- 9.2. Arbeidsavklaringspenger
- 9.3. Uføretrygd

10. Forsikringer/forsikringselskap

- 10.1. Skader på arbeidsplass (yrkesskader)
- 10.2. Skader utenfor eget hjem (reiseforsikring)
- 10.3. Andre forsikringsdekninger

11. Foreldelse

- 11.1 Foreldelse

12. Juridisk hjelp

- 12.1. Bistandsadvokat
- 12.2. Fri rettshjelp
 - 12.2.1. Fritt rettsråd
 - 12.2.2. Fri sakførsel
- 12.3. Forsikringer
- 12.4. Kontoret for voldsoffererstatning/Erstatningsnemda for voldsofre

1. Innledning

Formålet med denne brosjyren er å gi en kortfattet innføring i erstatning knyttet til vold og overgrep. Brosjyren er ikke ment å være uttømmende, jeg håper den vil være til hjelp.

1.1. Skader/erstatning

Utgangspunkt:

- Den som har vært utsatt for fysiske/psykiske overgrep får ofte skader.
- Den skadelidte ønsker å få erstatning/kompensasjon for skadene/krenkelsene/tapene.

1.2. Erstatningskrav fra fornærmede

Professor Lødrup, Universitetet i Oslo (Tidskrift for erstatningsrett nr 4/2006, side 237):
«... I det store flertall av dommer er det bare denne posten (oppreisning) som har vært til behandling. Erstatning for lidt tap, utgifter eller et fremtidig inntektstap,...er bare avgjort av lagmannsretten eller brakt inn for Høyesterett i fåtall saker hvor kravet er behandlet i forbindelse med straffesaken. Av gjengivelsen av lagmannsrettens domslutning fremgår det at heller ikke disse tapspostene tidligere har vært vurdert. Dette gjør det naturlig å stille følgende spørsmål: Har ikke de skadelidte vært påført noe økonomisk tap i det hele tatt, eller har det ikke vært fremsatt noe krav om erstatning for dette tapet? Det er så vidt jeg kan se en rekke saker hvor det virker overraskende at skadelidtes eneste krav er oppreisningskravet. ...»

1.3. Bistandsadvokater

NOU 2008: 4 (Fra ord til handling):

”Det Lødrup her skriver bekrefter utvalgets inntrykk. Utvalget ser ikke bort fra at en av årsakene til dette fenomenet er manglende erstatningsrettslig kompetanse hos bistandsadvokater og påtalemyndigheten. Dersom en sammenligner de erstatningskrav som blir fremmet på strafferettens område med krav som blir fremmet innen andre erstatningsområder, for eksempel ved trafikkulykker eller yrkeskader, er det slående at det er et stort forbedringspotensial. Slik utvalget ser det, underbygger dette forhold at kravene til bistandsadvokater bør skjerpes. ...”

2. Enkelte erstatningsmessige prinsipper

Hensikten med dette kapittelet er å opplyse om enkelte generelle prinsipper som gjelder innen erstatningsretten.

2.1. Bevisbyrde

Med bevisbyrde menes det å sannsynliggjøre/dokumentere et forhold. I erstatningssaker vil domstolene, Kontoret for voldsoffererstatning mfl. be om at de skadelidte sannsynliggjør at hendelsene har inntruffet (f. eks. vitner), dokumentere krav (f. eks. legejournal) samt bevise kravets størrelse (f. eks. kvitteringer) mv.

Det er normalt den som fremsetter krav, altså kravstiller/fornærmede, som har bevisbyrden.

I og med at fornærmede/skadelidte har bevisbyrden er det meget viktig å huske på å ta vare på alle bevis i saken. Ta vare på brev/sms-er/e-mailer mv, ikke slette logger etc, ta fotografi av eventuelle objektive/ytre skader osv. Husk å ta vare på dokumentasjon mht tap/utgifter, for eksempel ved å ta vare på kvitteringer ol. Videre bør voldshandlinger mv politianmeldes så raskt som mulig, skader bør dokumenteres ved journalføring hos lege/sykehus, det bør sikres navn til eventuelle vitner osv.

2.2. Tapsbegrensningsplikt/innretningsplikt

Skadelidte har en plikt til å gjøre hva hun/han kan for å redusere eventuelle tap/skader, og å innrette seg slik at tapene/skadene blir minst mulig. Dersom man lar vær å oppfylle sin tapsbegrensningsplikt/innretningsplikt risikerer man å kunne miste retten til erstatning for aktuelle erstatningskrav.

2.3. Betingeslæren/hovedårsakslæren

Erstatningsretten tar utgangspunkt i den såkalte ”betingeslæren”, hvilket betyr at et forhold (A) er årsak til en skade (B) dersom dette forholdet (A) er en nødvendig forutsetning (vilkår) for skaden (B). Sagt på en annen måte, enhver nødvendig betingelse for en skade er årsak til den.

I enkelte tilfelle vil en årsak ha hatt liten eller uvesentlig betydning for et resultat/skade, slik at det ikke vil bli knyttet ansvar til denne (”hovedårsakslæren”). Vi knytter bare ansvar til de årsaker som har vært såpass vesentlige i årsaksbildet at det er naturlig å knytte ansvar til dem. Det skal imidlertid mye til før denne hovedårsakslæren legges til grunn.

2.4. Full erstatning

Utgangspunktet i norsk erstatningsrett er at skadelidte har krav på full erstatning. Med dette menes at skadelidte skal få dekket alle sine økonomiske tap som følge av skaden. Det finnes imidlertid enkelte unntak.

3. Generelle erstatningsvilkår

Hensikten med dette kapittelet er å kort redegjøre for hvilke generelle vilkår som må være oppfylte for at man skal kunne kreve erstatning.

3.1. Skade/tap/krenkelse

Det må foreligge skade/tap/krenkelse for at man har en erstatningssak. Dette fordi selve formålet i erstatningssaker er å få ”reparert” den skade/det tap/den krenkelse man er påført. I erstatningssaker krever man å få erstattet sin skade/dekket sitt tap av enten den som forvoldte skaden/tapet (skadevolder) eller av andre som eventuelt kan gjøres ansvarlig (Kontoret for voldsoffererstatning, forsikringsselskap osv). Tap/skade kan gjelde en tingskade/materiell skade eller en personskade. En personskade kan være en fysisk skade eller en psykisk skade. Utgangspunktet er at den skadelidte kun kan kreve erstattet sine økonomiske tap. Det kan imidlertid ofte kreves oppreisningserstatning, samt menerstatning ved varig og betydelig medisinsk invaliditet.

3.2. Ansvarsgrunnlag

Det må foreligge et rettslig grunnlag for å kunne kreve erstatning. Det er to hovedformer for ansvarsgrunnlag i norsk rett; culpaansvar (skyldansvar) og ansvar på objektivt grunnlag. En person mv kan bli ansvarlig etter culparegelen (skyldansvar) hvor vedkommende har forvoldt skade ved å handle uaktsom eller uforsvarlig mv.

3.3. Årsakssammenheng

Det må også foreligge en sammenheng/forbindelse mellom hendelsen/påvirkningen og skaden/sykdommen, og mellom skaden/sykdommen og tapet. Dersom skaden/tapet er forårsaket av andre forhold kan erstatning ikke kreves av skadevolder eller den som er ansvarlig.

3.4. Adekvans/påregnelig

Videre må årsakssammenhengen være påregnelig (adekvat). Det betyr at det ikke er nok at det er en (årsaks)sammenheng mellom uhellet og skaden/tapet, det kreves også at denne sammenhengen ikke er for fjern. Med andre ord kreves at skaden/tapet kan anses som en påregnelig eller sannsynlig følge av uhellet.

3.5. Foreldelse

Krav må ikke være foreldet, jfr pkt. 11 nedenfor.

4. Sivile krav i straffesaker (borgerlige rettskrav)

Hensikten med dette kapittelet er å informere om mulighetene til å ta med erstatningskrav mot gjerningspersonen(e) i forbindelse med straffesak.

4.1. Sivile erstatningskrav (borgerlig rettskrav)

I tilfelle straffesak for domstolene kan de(n) fornærmede/skadelidte fremme erstatningskrav mot overgriper(ne) i forbindelse med selve straffesaken. Slike krav som tas med i straffesaker ble tidligere kalt "borgerlige rettskrav".

Det er svært vanlig å ta med fornærmedes/skadelidtes erstatningskrav i straffesaker.

4.2. Bistandsadvokat/påtalemyndighet

I flere typer straffesaker har fornærmede/skadelidte krav på bistandsadvokat. For eksempel har de som har vært utsatt for seksuelle overgrep normalt rett til bistandsadvokat. Dersom man har bistandsadvokat vil denne på vegne av fornærmede/skadelidte fremme og prosedere erstatningskravene.

Dersom man ikke har rett til bistandsadvokat, eller velger å ikke bruke bistandsadvokat, vil påtalemyndighetene (politiadvokat/statsadvokat) fremsette erstatningskravene på vegne av fornærmede/skadelidte.

4.3. Vilkår, erstatningskrav mv

Erstatningskrav bør forberedes og fremsettes så raskt som mulig. Politiet/statsadvokaten vil sette en frist for fremsettelse av erstatningskrav/bemerkninger til erstatningskrav.

Erstatningskravene må presisere hvilke krav som fremmes, det faktiske og rettslige grunnlag, samt hvilke bevis som vil bli ført.

Som for andre erstatningskrav har fornærmede bevisbyrden, og bør fremskaffe mest/best mulig dokumentasjon/bevis for sine krav. Dette kan være skriftlig dokumentasjon og/eller vitner.

Det må dokumenteres/sannliggjøres at de erstatningsmessige vilkår er oppfylte, det vil si at fornærmede er påført skade/tap/krenkelse, at det foreligger ansvarsgrunnlag samt at det er påregnelig/adekvat årsakssammenheng mellom hendelsen og tapet/skaden.

Har man bistandsadvokat fremsettes erstatningskravet direkte overfor domstolene, som sender kopi av kravene til tiltalte med frist for bemerkninger.

Vilkårene for å få tilkjent erstatning fra domstolene er ikke så strenge som vilkårene mht. straffedømmelse. Det betyr at man kan få tilkjent erstatning av domstolene selv om tiltalte blir frikjent i selve straffesaken.

5. Voldsoffererstatning

Hensikten med dette kapittelet er å informere om retten til voldsoffererstatning.

5.1. Voldsoffererstatning

Voldsoffererstatning er erstatning som ytes av staten til skadelidte etter straffbare handlinger som krenker livet, helsen eller friheten, for eksempel voldtekt, annen mishandling osv.

Man kan få voldsoffererstatning selv om skadevolder ikke straffes/dømmes for handlingen. Dette kan for eksempel være aktuelt hvor straffesaken henlegges fordi det ikke foreligger tilstrekkelige med beviser (det stilles strengere krav til bevis i straffesak enn i erstatningssak). Man kan også få erstatning selv om overgriper ikke er kjent.

5.2. Hjemmel

Hjemmel:

- 1975 – 30.06.2001: Forskrift om erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling av 23. januar 1981 nr. 8983

- 01.07.2001 - : Lov om erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling m.m. av 20. april 2001 nr. 13 (voldsoffererstatningsloven)

5.3. Vilkår

- Geografisk:

Voldsoffererstatning gis for voldshandlinger m.v som har funnet sted i Norge. Erstatning kan imidlertid i visse tilfeller også gis hvor hendelsen har funnet sted i utlandet dersom skadelidte hadde nær nok tilknytning til Norge på skadetidspunktet, og landet hvor overgrepet fant sted ikke har noen tilsvarende erstatningsordning.

- Tid:

Det kan søkes om voldsoffererstatning for overgrep som har funnet sted i 1975 eller senere. Selv om det har gått mange år siden hendelsen trenger ikke erstatningssaken være foreldet. Det er viktig å søke om erstatning også for eldre saker. For forhold som ligger forut for 1975 må det søkes om rettferdsvederlag (tidl. billighetserstatning) fra Justissekretariatene.

- Søknad:

Voldsoffererstatning er ikke noe man får automatisk, det må søkes om å få slik erstatning. I denne forbindelse må det fylles ut et bestemt skjema (som bl.a. inneholder en fullmakt). Søknaden skal sendes til Kontoret for voldsoffererstatning.

- Skade:

Det er et vilkår at søkeren har fått en personskade som følge av straffbare handlinger som krenker livet, helsen eller friheten. Med personskade menes fysisk og/eller psykisk skade/-lidelse. Eksempler på fysisk skade er brudd, stikk-/kuttskader mv. Psykisk skader/lidelser kan f. eks. være stresslidelser, angst o.l. etter mishandling/voldtekt.

- Bevis/dokumentasjon:

Voldsoffererstatning ytes hvor det foreligger *klar sannsynlighetsovervekt* for at skadelidte har vært utsatt for aktuelle voldshandling mv. Det er derfor meget viktig å forsøke å sikre seg mest/best mulig bevis i slike saker.

- Politianmeldelse:

Av hensyn til politietterforskningen og muligheten for å sikre bevis er det viktig at overgrep mv politimeldes så raskt som mulig. For volds-/mishandlingshendelser som har funnet sted før 2008 er det et vilkår at den straffbare handling anmeldes til politiet uten unødig opphold med begjæring om straff, og at begjæringen ikke senere er trukket tilbake. Det må foretas en konkret vurderingen om saken er å anse som meldt politiet "uten unødig opphold", men som hovedregel må anmeldelser være gjort innen få dager etter den straffbare handling fant sted. Det er imidlertid viktig å understreke at det gjøres unntak i enkelte tilfeller. Dette gjelder blant annet hvor den voldtatte står i et avhengighetsforhold til gjerningsmannen, f eks hvor vedkommende er et familiemedlem e.l., eller hvor fornærmede/skadelidte er mindreårig. Når det gjelder overgrep som har funnet sted i 2008 eller senere, er det nok at forholdet politi-anmeldes (det stilles i disse sakene altså ikke noe tilleggsvilkår om at anmeldelsen må skje raskt etter overgrepet).

- Foreldelse:

Gjeldende regler krever at søknad om voldsoffererstatning må være fremsatt før kravet mot skadevolderen er foreldet etter reglene i foreldelsesloven. Det er imidlertid tilstrekkelig at søknaden om voldsoffererstatning fremsettes før skadevolderens eventuelle straffeansvar er foreldet etter reglene i straffeloven, eller før skadelidte fyller 21 år. Foreldelsesfristene i straffeloven avhenger av type voldshandling/strafferamme. Generelt bør man søke om voldsoffererstatning så raskt som mulig.

5.4. Erstatning

Voldsoffererstatningen kan dekke:

- oppreisning(serstatning)
- påførte og fremtidige utgifter
- påført og fremtidig inntektstap
- menerstatning
- forsørgertapserstatning

Voldsoffererstatningen har en nedre og en øvre grense. Erstatning ytes ikke for tap som er mindre enn kr 1000,-. Den øvre grense har vært endret en rekke ganger:

- skader/saker i perioden 1975 – 31.12.1993: maksimalerstatning kr 150 000,-
- skader/saker i perioden 01.01.1994 – 30.06.2001: maksimalerstatning kr 200 000,-
- skader/saker i perioden 01.07.2001 – 31.12.2008: maksimalerstatning 20 x grunnbeløpet
- skader/saker i perioden 01.01.2009 - 2012: maksimalerstatning 40 x grunnbeløpet
- nå: maksimalerstatning 60 x (særinntak)

Grunnbeløpet endres normalt hvert år.

Dersom du har bistandsadvokat vil denne hjelpe deg med å søke om voldsoffererstatning.

5.5. Søknad

Krav om voldsoffererstatning sendes til:

Kontoret for voldsoffererstatning
Postboks 253
9951 Vardø
Tlf: 78 98 95 00
E-post: post@voldsoffererstatning.no

Dersom man er uenig i Kontoret for voldsoffererstatnings vedtak kan saken påklages til Erstatningsnemnda for voldsofre.

Mer informasjon om voldsoffererstatning mv finnes på internett:
www.voldsoffererstatning.no

6. Sivil erstatningssak

Hensikten med dette kapitlet er å informere om muligheten for fornærmede/skadelidte til å fremme en egen sivil erstatningssak mot skadevolder(ne).

6.1. Erstatningskrav mot gjerningsperson(ene) i sivil sak

Fornærmede/skadelidte kan selv føre sivil rettssak for domstolene, og i denne forbindelse fremme erstatningskrav mot overgriper(ne).

Mange fornærmede/skadelidte finner det vanskelig å føre sivil sak for domstol, og mange velger i stedet å fremme erstatningskrav enten i forbindelse med straffesak (som nevnt ovenfor) eller søke om voldsoffererstatning fra Kontoret for voldsoffererstatning. Dersom man vurderer rettssak må det foretas en grundig vurdering av sannsynligheten for at kravet kan føre frem samt risiko for saksomkostninger mm.

6.2. Vilkår

a) Skade/tap/krenkelse

Skade/tap/krenkelse er selve grunnlaget for erstatningssaken, da formålet i erstatningssaker nettopp er å få ”reparert” den skade/det tap/den krenkelse man er påført. Utgangspunktet er at fornærmede/skadelidte kan kreve erstattet sine økonomiske tap. I tillegg kan man i saker som gjelder overgrep, mishandling mv også kreve oppreisning(erstatning) og menerstatning. De som har vært utsatt for overgrep mv er ofte påført krenkelser og personskader/tap.

b) Ansvarsgrunnlag

Det må foreligge et rettslig grunnlag for å kunne kreve erstatning. Et slikt grunnlag er det såkalte culpaansvar (skyldansvar), altså ansvar som følger av at man handlet med forsett/vilje eller uaktsomt/uforsvarlig. Dette vil være tilfelle for de aller fleste overgrep o.l.

c) Påregnelig årsakssammenheng

Videre er det et krav om at det foreligger en (årsaks)sammenheng/forbindelse mellom hendelsen/overgrepet og skadene/tapene. Skadene/tapene må være forårsaket av overgrepene, og ikke av andre forhold. Årsakssammenhengen være påregnelig/adekvat, hvilket betyr at denne sammenhengen ikke må være for fjern (skaden/tapet må altså anses som en påregnelig/-sannsynlig følge av overgrepet).

d) Foreldelse

Erstatningskravet må ikke være foreldet.

7. Stortingets rettfærdsvederlagsordning (tidligere statens billighetserstatning)

Hensikten med dette kapittelet er å informere kort om statens rettfærdsvederlagsordning.

7.1. Rettfærdsvederlag

Statens rettfærdsvederlagsordning (tidligere ”Billighetserstatning av statskassen”) er en offentlig erstatningsordning basert på rimelighetsbetraktninger. Vederlagsordningen er Stortingets egen erstatningsordning. Ordningen er ikke lovregulert, men følger av lang Stortingspraksis. Hensikten er bl.a. at Stortinget skal reparere urimelige utslag for enkeltmennesker.

7.2. Vilkår

For å få rettfærdsvederlag kreves normalt at

- søkeren må ha kommet spesielt uheldig ut i forhold til andre i samme situasjon og/eller
- at det offentlige er å bebreide.

Det er en forutsetning at det ikke finnes mulighet til å få erstattet tapet på annen måte, f.eks. ved erstatning, trygd og forsikring.

7.3. Søknad mv

Det bør sendes en skriftlig søknad, hvor det redegjøres nærmere for hvorfor man søker om rettfærdsvederlag. Skjema kan finnes på internett. I denne bør det redegjøres for aktuelle hendelser mv, samt oversendes bevis/dokumentasjon. Søkeren bør også vedlegge kopi av ligningsutskrift for de siste tre siste årene.

Søknadene om rettfærdsvederlag kan f. eks. gjelde voldsovergrep/sedelighetssaker, saker om tapt skolegang osv.

Det gjøres ikke gjeldende foreldelse i disse sakene.

Det gis ikke fri rettshjelp.

Erstatningen beregnes ut i fra en rimelighetsvurdering. Rettfærdsvederlaget har i utgangspunktet kompetanse til å innvilge erstatning opp til kr 250 000,-.

Søknaden sendes til:

Statens Sivilrettsforvaltning
Postboks 8027 Dep
0030 Oslo

Man finner mer informasjon om rettfærdsvederlag på: www.justissekretariatene.no

8. Erstatningspostene – hva kan kreves?

Hensikten med dette kapittelet er å informere kortfattet hvilke erstatningsposter som kan være aktuelle, samt litt om beregning av erstatning mv.

8.1. Oppreisning (serstatning)

a) Oppreisning (serstatning)

Oppreisning (serstatning) er erstatning for ”tort og smerte og for annen krenking eller skade av ikke-økonomisk art”.

b) Hjemmel

Skadeserstatningsloven § 3-5:

”§ 3-5. (erstatning (oppreisning) for skade av ikke økonomisk art.)

Den som forsettlig eller grovt aktløst har

- a) voldt skade på person eller
- b) tilføyd krenking eller utvist mislig atferd som nevnt i § 3-3,

kan - uansett om det ytes menerstatning etter § 3-2 eller standardisert erstatning etter § 3-2a - pålegges å betale den fornærmede en slik engangssum som retten finner rimelig til erstatning (oppreisning) for den voldte tort og smerte og for annen krenking eller skade av ikke-økonomisk art. Ved krenking eller mislig atferd som nevnt i straffeloven §§ 195, 196 og 200 tredje ledd, skal det ved utmålingen av oppreisning særlig legges vekt på handlingens art, hvor lang tid forholdet har pågått, om handlingen er et misbruk av slektskapsforhold, omsorgsforhold, avhengighetsforhold eller tillitsforhold, og om handlingen er begått på en særlig smertefull eller krenkende måte.

Den som forsettlig eller grovt aktløst har voldt en annens død, kan pålegges å betale avdødes ektefelle, samboer, barn eller foreldre slik oppreisning som nevnt i første ledd.”

Skadeserstatningsloven § 3-3 :

”§ 3-3. (erstatning for visse personlige krenkelser m.m.)

Bestemmelsene i §§ 3-1 og 3-2 gjelder tilsvarende ved erstatning for krenking eller mislig atferd som nevnt i straffeloven §§ 147, 168, 169, 192-199, 200 tredje ledd, 217-221, kap. 21, § 228, kap. 25 eller § 390a. § 3-2a anvendes ikke.”

c) Vilkår

Vilkårene for å få oppreisning (serstatning) er:

- 1) handling utøvet med forsett (vilje/skyld) eller grov uaktsomhet
- 2) forårsaket personskade, eller utøvet handling som nevnt i skl. § 3-3 (f eks voldtekt)

Forsettskravet/uaktsomhetskravet gjelder i forhold til aktuelle handling. Skadefølgene trenger ikke å være omfattet av forsettet/uaktsomheten (jfr bl.a. Akbaridommen/Rt. 1999 s. 887 og Nessedommen/Rt. 1997 s. 883).

Selv om loven bruker ordet "kan" så *skal* skadelidte ha oppreisning(erstatning) dersom vilkårene er tilfredsstilte (jfr bl.a. Rt 1988 s. 532 (s. 536), Rt 2005 s. 104 (avsnitt 52)).

d) Oppreisning(erstatning)ens størrelse

Av forarbeidene (Ot.prp. nr. 20 (1991-92) pkt 6.2.1.) fremgår at oppreisning(erstatningen) skal erstatte: "... fysiske smerter, angst og psykiske lidelser, plager og ulemper ellers, lengre sykehusopphold, hindringer i normal livsførsel med mer. ...".

Oppreisning(erstatning) kompenserer både for langvarige/livsvarige skadefølger og for kortvarige skadefølger (jfr. professor dr. juris Peter Lødrups artikkel "Oppreisning – et praktisk rettsinstitutt" inntatt i Tidsskrift for erstatningsrett nr. 4 for 2006 side 221 pkt 8).

Det følger av lovens ordlyd at skadelidte skal gis den oppreisning(erstatning) man "... finner rimelig ...". Vurderingen av oppreisning(erstatning)ens størrelse beror således på en rimelighetsvurdering, hvor en rekke forhold må tas i betraktning. Tilsvarende følger av rettspraksis, se f. eks. Rt 1988 s. 532 (side 537) "... Utgangspunktet må ... være en skjønnsmessig helhetsvurdering av krenkelsen og partenes forhold. ...".

Høyesterett har i dom inntatt i Rt 2005 s. 289 (avsnitt 43) lagt til grunn at sentrale momenter ved vurdering av oppreisning(erstatning)ens størrelse er "... handlingens objektive grovhet, skadevolderens skyld, fornærmedes subjektive opplevelse av krenkelsen og arten og omfanget av de påførte skadevirkningene...".

Det fremgår av skadeserstatningsloven § 3-5 første ledd andre setning at det ved krenking eller mislig atferd som nevnt i straffeloven §§ 195 (seksuell omgang med barn under 14 år), 196 (seksuell omgang med barn under 16 år) og 200 tredje ledd (misbruk av barn under 16 år under særlig skjerpene omstendigheter) skal det særlig legges vekt på "... handlingens art, hvor lang tid forholdet har pågått, om handlingen er et misbruk av slektskapsforhold, omsorgsforhold, avhengighetsforhold eller tillitsforhold, og om handlingen er begått på en særlig smertefull eller krenkende måte".

Størrelsen på oppreisning(erstatning)en beror altså på en skjønnsmessig totalvurdering/-rimelighetsvurdering, hvor de sentrale momenter er:

- handlingens objektive grovhet
- skadevolderens skyld
- fornærmedes subjektive opplevelse av krenkelsen, og
- arten/omfanget av de påførte skadevirkningene.

I saker som gjelder seksuelle overgrep mot barn vil man i tillegg vurdere:

- handlingens art
- hvor lang tid forholdet har pågått
- om handlingen er et misbruk av slektskapsforhold/omsorgsforhold/avhengighetsforhold/-tillitsforhold, og
- om handlingen er begått på en "særlig smertefull eller krenkende måte".

I voldtektssaker har Høyesterett lagt til grunn en normert oppreisningserstatning, som for tiden ligger på kr 150 000,-. Denne standardiserte erstatningen kan imidlertid fravikes oppover og nedover dersom det foreligger særlige forhold (eks fornærmede er mindreårig, det er flere overgripere osv), men det skal ofte mye til før dette gjøres.

Oversikt oppreisningserstatning:

- Voldtekt:	150 000,- (kan tilkjennes mer/mindre)
- Gruppevoldtekt	konkret vurdering
- Strl § 195	konkret vurdering
- Strl § 196	konkret vurdering
- Strl § 200 (seksuell handling)	konkret vurdering
- Vitne til vold	konkret vurdering

8.2. Påførte og fremtidige utgifter

a) Hjemmel

Skadeserstatningsloven § 3-1:

”§3-1. (erstatning for skade på person.)

Erstatning for skade på person skal dekke lidt skade, tap i framtidig erverv og utgifter som personskaden antas å påføre skadelidte i framtiden. ...”

b) Vilkår mv

Høyesterett har lagt til grunn at erstatning er et supplement, altså subsidiær, til offentlige ytelser. Det betyr at fornærmede/skadelidte først må søke om dekning fra det offentlige, for eksempel NAV Trygd. Dersom det offentlige ikke dekker utgiften kan krav fremmes mot den ansvarlige eller dennes forsikringsselskap.

Videre har Høyesterett lagt til grunn at fornærmede/skadelidte skal ha dekkes sine *nødvendige og rimelige* (påførte/fremtidige) utgifter.

Som eksempel kan nevnes Skolanddommen (Rt. 1993 s. 1547):

”... Skadeserstatningsloven §3-1 første ledd fastsetter at erstatningen skal dekke blant annet "utgifter som personskaden antas å påføre skadelidte i framtiden". Forarbeidene til §3-1, som kom inn i skadeserstatningsloven i 1973, omhandler bare i begrenset utstrekning denne erstatningsposten. Det fremgår imidlertid at det som kan kreves dekket, er utgifter som er en nødvendig og rimelig følge av skaden. Jeg viser til Innstilling fra Erstatningslovkomiten (1971) 53 hvor dette er nevnt i tilknytning til praksis vedrørende allerede lidte utgifter. At et krav på erstatning for utgifter er begrenset til det som må anses nødvendig og rimelig, er et alminnelig anerkjent synspunkt som har vært fulgt i praksis ved tilkjennelse av erstatning for utgifter generelt sett. ... Hvilke utgifter som vil være nødvendige og rimelige, må da - slik jeg ser det - vurderes i forhold til prinsippet om at erstatningen skal være et supplement til det offentlige ytelser.

Helse- og sosiallovgivningen tar sikte på å sikre befolkningen nødvendig og forsvarlig helsehjelp og å fremme trivsel og gode sosiale forhold. Ut fra prinsippet om at erstatningen skal være et supplement til offentlige ytelser, mener jeg at det offentlige tilbud må være utgangspunktet for hva som er rimelige og nødvendige utgifter som kan kreves dekket gjennom erstatningsretten. ...”.

Et eksempel på utgift som er nødvendig/rimelig og som ikke dekkes av det offentlige, og dermed kan kreves erstattet av skadevolder, er dekning av egenandeler til lege, sykehus mv.

Høyesterett har også lagt til grunn en utvidet dekning av medisinske/helsemessige utgifter hvor det offentlige tilbud ikke er tilgjengelig/tilstrekkelig. Et eksempel er den såkalte Psykologdommen:

”... Skadelidte har en generell plikt til å begrense sitt tap. Det må følge av dette at han, så langt mulig, benytter offentlige - refusjonsberettigede - helsetilbud. I vårt tilfelle legger jeg til grunn at i den utstrekning de ankende parter har anvendt ikke refusjonsberettiget psykologisk bistand, er det fordi det offentlige tilbudet ikke var tilgjengelig. Dette er dokumentert gjennom en lang rekke henvendelser. Overlege Weisæth har videre bekreftet at det er stor mangel på kvalifiserte terapeuter med ledig kapasitet innen det offentlige helseapparat for den type langvarig og komplisert terapi som det her var behov for. Jeg finner det da nokså klart at utgifter til privatfinansiert tilbud om kvalifisert psykologhjelp må aksepteres som erstatningsberettiget. Når det dernest gjelder de mer alternative behandlingsformer, må det - slik jeg ser det - trekkes en grense mot det som ikke kan anses medisinsk relevant. Men innenfor en slik ramme bør rettsvesenet være varsom med ytterligere å overprøve tilbud som den skadelidte benytter seg av for å bli frisk eller for å bedre sin helse, ganske særlig når behandlingen allerede er gjennomført. Jeg anser at slike utgifter - med et klart forbedringssiktemål - står i en annen stilling enn de mer langvarige fremtidige utgifter til pleie, omsorg og tilsyn, der det offentlige tilbudet i utgangspunktet må danne en grense for det som er erstatningsberettiget, jf. Rt-2002-1436 med videre henvisninger. ... ”)

c) Beregning av utgiftskrav

Hva som er dekningsmessig må vurderes konkret i hvert enkelt tilfelle.

Det er viktig å sikre seg dokumentasjon/bevis for sine utgifter mv. Man må derfor huske å ta vare på kvitteringer osv.

I utgangspunktet gjelder et prinsipp om full erstatning, altså at fornærmede/skadelidte skal stilles i den økonomiske situasjon som vedkommende ville ha vært i om skaden ikke hadde skjedd. I NOU 1994:20 pkt. 4.1.1. fremgår bl.a.:

”Etter gjeldende rett skal som nevnt skadelidte ha « full erstatning » for det økonomiske tapet han eller hun er påført ved skaden. Dette gjelder alle de fire tapsposter - lidt tap, påførte utgifter, tapt ervervsevne og merutgifter i fremtiden. Skadelidte skal stilles i den økonomiske stilling vedkommende ville vært om skaden ikke hadde inntruffet.”

Ved beregningen av erstatning for påførte/lidte utgifter skal det gis et rentetillegg.

Når det gjelder erstatning for fremtidige utgifter så må beløpene neddiskonteres og det må gis et påslag for skatteulempe. Dette følger blant annet av NOU 1994:20 pkt. 7.7.2.:

”... Utgangspunktet er klart: også de fremtidige utgifter skal erstattes fullt ut. Når de dekkes ved et kapitalbeløp, skal det både skje en neddiskontering og et påslag for skatteulempen. ...”

Ved beregningen av renter, neddiskontering, skattepåslag mv benyttes normalt spesielle data-programmer.

8.3. Påført og fremtidig inntektstap

Med inntektstap menes både:

- 1) inntektstap som følge av redusert/bortfall av arbeidsevne i arbeidslivet mv
- 2) inntektstap som følge av redusert/bortfall av arbeidsevne i hjemmet mv

Begge former for inntektstap kan gi grunnlag for erstatning.

Når det gjelder beregning av inntektstap som følge av redusert/bortfall av arbeidsevnen i *arbeidslivet* tas det normalt utgangspunkt i lønns-/arbeidssituasjon på skadetidspunktet, samt at det kan sees hen til studiebakgrunn, arbeidserfaring mv. Erstatningen beregnes ved å se på hva fornærmede/skadelidte ville ha tjent uten skaden/dersom man ikke hadde blitt skadet, for så å trekke ifra hva man vil tjene med skaden. Dette blir ofte en skjønnsmessig vurdering. Videre må erstatningen justeres for skattemessige forhold mv.

Ved beregningen av inntektstap som følge av redusert/bortfall av *arbeidsevnen i hjemmet* sees hen til hvilke arbeidsoppgaver man utførte før uhellet, og sammenligner dette med hva man ikke lenger kan utføre som følge av skaden. I denne forbindelse skal det nevnes at ektefeller/samboere i et visst omfang forutsettes å omfordele arbeidsoppgaver.

Det benyttes ofte egne dataprogrammer for å beregne erstatning for inntektstap, herunder de skattemessige forhold mv.

8.4. Menerstatning

a) Menerstatning

Menerstatning er erstatning for ”varig og betydelig skade av medisinsk art”, hvor det blant annet tas hensyn til menets medisinske art og størrelse og dets betydning for den personlige livsutfoldelse.

b) hjemmel

Skadeserstatningsloven § 3-2:

”§ 3-2. (menerstatning.)

Har skadelidte fått varig og betydelig skade av medisinsk art, svares særskilt menerstatning. Denne erstatning fastsettes under hensyn til menets medisinske art og størrelse og dets betydning for den personlige livsutfoldelse. Bestemmelsene i § 3-1 tredje ledd gjelder tilsvarende for så vidt ytelsene kan anses å gi kompensasjon for menet.

Har skadelidte på skadetiden ikke fylt 16 år, utmåles menerstatningen etter § 3-2a.”

c) Vilkår

Det kreves at skaden er ”varig”. Med varig menes at skaden må antas å ha en varighet på ca 10 år eller lengre.

Videre må skaden være ”betydelig”. En skade er normalt betydelig når den medisinske invaliditet er 15 % eller mer. Den medisinske invaliditet bestemmes normalt av leger mv på grunnlag av en invaliditetstabell fastlagt av Sosialdepartementet.

d) Beregning

Menerstatningen beregnes på grunnlag av den medisinske invaliditet/den medisinske invaliditetsgrad og skadelidtes alder.

8.5. Forsørgertapserstatning

Den som ble forsørget av avdøde, for eksempel ektefeller/samboere og barn, kan kreve å få erstattet forsørgertap. Dette gjelder også for den som i nær fremtid kunne påregne forsørging.

Det er et grunnleggende vilkår for erstatning at den som krever erstatning helt, eller delvis, faktisk ble (ville ha blitt) forsørget av avdøde. Det vil kunne foreligge forsørgelse selv om den etterlatte er i stand til å forsørge seg selv. Så lenge avdøde bidro til at den felles levestandard ble høyere enn gjenlevende kan make å opprettholde alene, vil det normalt foreligge en delvis forsørgelse. Avdødes bidrag kan ha vært i form av egen inntekt eller i form av ytelser (arbeid) i hjemmet.

Omsorg av barn mv er også erstatningsberettiget.

Ved erstatningsberegningen skal det vurderes både avdødes forsørgelses og den etterlattes muligheter for selv å bidra til sin egen forsørging.

I tillegg ytes dekning av gravferd og eventuelle andre utgifter i anledning dødsfallet.

8.6. Dokumentasjon/bevis

Det minnes om at kravfremsetter/skadelidte har bevisbyrden, og at det er meget viktig å ta vare på/sikre seg mest/best mulig dokumentasjon/bevis, jfr. pkt. 2.1.

8.7. Spesialist/spesialisterklæring

I overgrepssaker, voldssaker mv vil det ofte være behov for å få en spesialist-/sakkyndig-vurdering/erklæring for å dokumentere/sannsynliggjøre hendelse, skade, skadefølger mm.

Ved voldsoffererstatningssaker er det mulig å søke om dekning av spesialistvurdering/-erklæring før selve erstatningsvilkårene vurderes (voldsoffererstatningsloven § 14 (5): "... Det kan i særlige tilfelle bestemmes at en part skal få dekket utgifter til innhenting av erklæringer fra lege, tannlege, psykolog og lignende."). Dersom vilkårene for å få voldsoffererstatning er oppfylt vil man kunne søke om å få dekket utgiftene til en spesialist-erklæring i henhold til de vanlige reglene om dekning av utgifter.

I straffesaker mot gjerningsperson(ene) er det adgang til å be om oppnevning av rettsoppnevnt sakkyndig dekket av retten.

9. NAV/Trygd

Hensikten med dette kapitlet er å gi en oversikt over enkelte ytelser man kan ha krav på i forhold til folketrygdlovens vanlige bestemmelser:

9.1. Sykepenger

Sykepengeordningen sikrer at man har inntekt ved skade og sykdom, og er et meget sentralt element i vårt velferdssamfunn. Ordningen gir økonomisk trygghet for den som påføres en skade.

Man kan få sykepenger i ca ett år.

Ordningen har et ”tak”, idet trygdens utbetalinger er begrenset til å dekke inntekt opp til 6 x G (grunnbeløpet). Dette betyr at dersom man har en høy inntekt (over 6 x G), så vil man ikke få dekket lønnstapet fullt ut. I disse tilfellene bør det vurderes å kreves erstatning for den delen som ikke dekkes av trygden.

9.2. Arbeidsavklaringspenger

Skadelidte kan få arbeidsavklaringspenger for å sikre inntekt mens man får aktiv behandling, deltar på et arbeidsrettet tiltak eller annen oppfølging med sikte på å skaffe seg eller beholde arbeid.

Det kan gis arbeidsavklaringspenger i opptil fire år (i særlige tilfeller kan dette forlenges).

Arbeidsavklaringspenger utgjør ca 66 % av tidligere inntekt. Skadelidte vil således påføres et betydelig inntektstap. Dette tapet bør, om mulig, kreves erstattet av skadevolder, eventuelt fra Kontoret for voldsoffererstatning, forsikringselskap e.l.

9.3. Uførepensjon

Den som har fått sin inntektsevne/arbeidsevne varig nedsatt med minst 50 % på grunn av sykdom eller skade kan tilkjennes uførepensjon.

Den som får uførepensjon vil normalt få et inntektstap i forhold til tidligere inntekt, hvilket også gjør det nødvendig å vurdere om det er grunnlag for å fremsette krav om erstatning for påført/fremtidig inntektstap.

10. Forsikringer/forsikringsselskap

Hensikten med dette kapitlet er å minne om betydning av å undersøke om eventuelle forsikringsdekninger kan komme til anvendelse i voldssaker mv.

10.1. Skader på arbeidsplass (yrkesskader)

Det er viktig å være klar over at dersom voldshandlingen mv skjer mens man er på arbeid kan fornærmede/skadelidte ha ekstra rettigheter i forhold til erstatning. I disse tilfellene kan man ha rett på yrkesskadeerstatning fra arbeidsgivers forsikringsselskap. Dersom arbeidsgiver ikke har tegnet slik lovpålagt yrkesskedeforsikring vil man ha kunne ha rett til erstatning fra Yrkesskedeforsikringsforeningen i Oslo. I tillegg vil de yrkesskadde ha ekstra rettigheter i forhold til NAV, blant annet full dekning av utgifter til lege mv (slipper å betale egenandel) samt at man kan ha rett på menerstatning.

10.2. Skader utenfor eget hjem (reiseforsikring)

Dersom man har reiseforsikring og blir skadet utenfor egen bolig, bør man ta kontakt med forsikringsselskapet for å undersøke om forsikringen kan komme til anvendelse.

10.3. Andre forsikringsdekninger

Det kan også være andre forsikringsdekninger, for eksempel ulykkesdekninger, som kan være aktuelle etter voldshendelser mv.

11. Foreldelse

Hensikten med dette kapitlet er å gi en liten innføring vedrørende foreldelse.

11.1 Foreldelse

Foreldelse betyr at et krav bortfaller dersom det ikke er gjort gjeldende innen utløpet av en bestemt frist.

Hovedregel for erstatningskrav er at krav foreldes etter tre år fra utløpet av det kalenderår man fikk eller burde ha skaffet seg nødvendig kunnskap om det forhold som begrunner kravet.

For at fristen skal begynne å løpe kreves normalt:

- kunnskap mht skaden/sykdommen
 - herunder kunnskap om økonomisk skadevirkning (tap)
- kunnskap mht ansvarlige ('skadevolder').
 - kunnskap om hvem erstatningskravet kan rettes mot (ansvarssubjekt)

Det må vurderes konkret i hver enkelt sak når tidsfristen begynner å løpe. Det kan således være aktuelt å fremme erstatningskrav også i saker hvor overgrepene ligger langt tilbake i tid!

12. Juridisk hjelp

Hensikten med dette kapittelet er å gi en liten oversikt over noen av mulighetene for å få gratis/rimelig juridisk bistand.

12.1. Bistandsadvokat

Den som har vært utsatt for seksuelle overgrep som voldtekt, incest o.l. har krav på bistandsadvokat. En bistandsadvokat er en advokat oppnevnt av domstolene, som har til oppgave å hjelpe fornærmede/skadelidte. Domstolene betaler for advokatens arbeid.

Fornærmede/skadelidte i saker som gjelder voldtekt, incest o.l. har rett til bistandsadvokat (gratis advokatbistand) for å vurdere politianmeldelse, under politietterforskningen og i en eventuell straffesak mot gjerningsmannen. Bistandsadvokaten vil gi råd og veiledning, vil hjelpe med erstatningskrav/søke voldsoffererstatning mm.

12.2. Fri rettshjelp

12.2.1. Fritt rettsråd

Fylkesmannen kan gi fritt rettsråd – dekning av utgifter til advokatbistand mv - i saker vedrørende voldsofres erstatningskrav mot gjerningspersonen(e), og i saker vedrørende mishandling fra nærstående i forbindelse med straffesak mot gjerningspersonen(e). Advokatdekning gis uavhengig av fornærmedes/skadelidtes inntekt/formue.

I visse saker kan det gis fritt rettsråd dersom søker/søkers husholdning har en inntekt og en formue under visse beløpsgrenser. Dette gjelder blant annet saker vedrørende personskadeerstatning/forsørgertapserstatning og saker vedrørende søknad/klage mht. voldsoffererstatning.

12.2.2. Fri sakførsel

Domstolene kan gi fri sakførsel, altså dekke egne advokatutgifter i forbindelse med rettssaker, i saker som gjelder voldsofres erstatningskrav mot gjerningspersonen(e). Dette kan være aktuelt for fornærmede/skadelidte som ønsker å ta ut sivil erstatningssak mot overgriper.

12.3. Forsikringer

I boligforsikringene/innboforsikringene er det ofte innbakt en rettshjelpsdekning som kan dekke store deler av advokatutgifter i tilfelle tvister. Normalt er det en egenandel, og man må selv betale 20 % av det overskytende.

12.4. Kontoret for voldsoffererstatning/Erstatningsnemda for voldsofre

Dersom vilkårene for voldsoffererstatning er oppfylte kan Kontoret for voldsoffererstatning dekke utgiftene til advokatbistand i forbindelse med voldsoffererstatningssaken.

Oslo, 09.03.2013

Advokat Thomas Benestad

Advokatfirmaet Salomon Johansen AS